

УДК 32.001 (477)

Ольга Кондратюк

ПРИНЦИП СОЦІАЛЬНОЇ ЗГОДИ В СУЧАСНИХ СУСПІЛЬСТВАХ

Дана стаття висвітлює особливості досягнення соціальної згоди щодо базових цінностей в певному суспільстві та в українському суспільстві зокрема. Розглядаються причини недієвості принципів соціальної згоди для постсучасних і посткомуністичних суспільств.

Ядром пропонованого матеріалу є виклад тверджень про взаємодію членів суспільства, про підстави для справедливої взаємодії в суспільстві та про дієвість принципів справедливої взаємодії громадян в контексті трансформаційних перетворень українського соціуму. Для розгорнутого висвітлення цих ідей пропонується використовувати наступні поняття: відповідальність індивідів, політичний простір, суспільна згода, ситуативна ідентичність, політична влада як компенсація обов'язку.

Відповідальність виникає як ознака зорганізованого політичного простору, коли його члени мають певні обов'язки щодо спільноти, в якій вони існують. Обов'язки конкретного індивіда в межах сформованої спільноти передбачають різний політичний контекст цілеспрямованості для індивіда. Відповідно, політичний простір визначається як організована площина суспільного функціонування, визначальною рисою якого є відповідальність членів/суб'єктів даної спільноти.

За визначенням Поля Рікера, поняття спільноти базується на існуванні певної спільності інтересів і цілей членів колективного організму [1]. Поняття політичної спільноти включає певну сукупність ідей, а саме: переконаність громадян у вартісності їхньої спільноти, повагу до її політичних цінностей, легітимацію її політичних цілей і відчуття необхідності інтегруватися в цю спільноту.

Отже, існує суспільний простір, організований спільністю інтересів і цілей. Virізнюють кілька підходів щодо політичної усвідом-

леності себе кожним членом суспільного організму. Згідно з підходом, підтримуваним Локком, Міллем, кожний індивід є носієм комплексу влади і прав, забезпечуваних державою, але знаходиться поза межами втручання суспільних інститутів до приватної сфери. Тобто, обов'язки індивіда стосовно спільноти є залежними від згоди самого індивіда виконувати чи не виконувати дані обов'язки. Функціонування суспільних інститутів сприймається членами суспільства як зовнішній (неорганічний) інструмент щодо індивідуальних прав суб'єкта.

Інший підхід репрезентують Арістотель, Гегель і Маркс, на думку яких права індивіда є невід'ємними від зв'язків із суспільними інститутами. Суспільна організація вважається необхідним елементом для позитивного розвитку людини. Політична влада сприймається громадянами як компенсація їхнього обов'язку щодо суспільних інститутів. Існування суспільної організації забезпечує суспільні блага, і за користування ними громадяни мають дякувати саме суспільній організації.

Доречно вказати, що сучасний дослідник в галузі теорії політики, політичної філософії Отфрід Хьоффе вирізняв серед ознак модерного суспільства систему суспільних благ. Зокрема, було виокремлено дві характеристики доби Модерну, які суть сучасного (модерного) суспільства. Перша характеристика - це суспільна легітимація, тобто легітимація з боку тих, кого це стосується, хто знаходиться під впливом влади. Вихідним положенням цієї характеристики виступає твердження: держава існує

тому, що на те є згода громадян. Друга характеристика - зміст легітимації, який полягає в досягненні єдності громадян, згоди всіх та кожного, зокрема, щодо суспільного устрою. Доба Модерну (Новий час) використовувала в якості легітимуючого чинника секуляризацію моралі замість колишніх легітимуючих чинників - традицій, релігії [2].

Основа легітимації модерних суспільств - це досягнення консенсусу. Організація суспільства може бути визнана членами цього суспільства, ґрунтуючись на загальній згоді, коли принципи такої організації влаштовують переважну більшість громадян. Звідси впливає поняття справедливості, тобто кожний член суспільства свідомо отримує комплекс прав та обов'язків і реалізує його, згідно з узгодженими принципами функціонування цього суспільства (подвійна модернізація, за Хьоффе).

Доба Модерну відповідала умові "корисності для кожного": всі члени суспільства, а не лише якась частина - або переважна більшість (маси), або незначна меншість (панівна верхівка, еліта) користуються суспільними благами. Також доба Модерну передбачає таку форму суспільної організації, за якої суспільство не є звичайною спільнотою, простим колективним утворенням домодерного типу. Неодмінна ознака модерного суспільства - це система розподілу благ та система кооперації, з чітким розподілом прав та обов'язків. Адже будь-який суспільний устрій має свої правила, які диктуються на інституційному рівні та повинні виконуватись членами суспільства в обмін на пропоновані послуги, блага. У випадку модерного суспільства, громадяни свідомо виконують свої обов'язки і реалізують свої права на користування суспільними благами за умов такої суспільної організації, які вони добровільно легітимували.

Поняття справедливості в організації суспільства

Суспільство, де присутні механізми забезпечення основних свобод, вважається справедливим. На інституційному рівні в

такому суспільстві діють соціальні програми і механізми їх дотримання, прийнята податкова політика, функціонують благодійні фонди та організації тощо.

Згідно з раціональною концепцією справедливості Дж. Роулза, для сучасних суспільств поняття справедливості тотожне соціальній кооперації або взаємодії осіб як членів даної спільноти (в сенсі взаємного переживання, об'єктивної участі у житті інших громадян та суспільства в цілому) [3].

Поняття соціальної співпраці містить в собі обов'язковий елемент взаємовигідності. Що, у свою чергу, складається з "елементу мотивації" і "елементу раціональності". Елемент мотивації узвичаює засади справедливих умов кооперації, які якомога повніше відповідають інтересам кожного індивіда. Необхідною умовою справедливої кооперації є переконання чи, принаймні, сподівання окремого індивіда, що інші члени спільноти також дотримуватимуться встановлених домовленостей про справедливу співпрацю. Чесна співпраця ґрунтується на взаємній вигоді, коли кожний учасник певної групи має отримувати частку від суспільства і, водночас, віддавати власну частку на користь суспільству. Елемент раціональності означає керованість кожним із членів соціуму певними раціональними інтересами, які для кожного різні. Незважаючи на це, співпраця дозволяє поєднати відмінні індивідуальні раціональності, оскільки вона забезпечується єдиним розумінням справедливих умов, необхідних для чесної співпраці.

В умовах стабільного соціального утворення діє правило взаємного, еквівалентного обміну (соціальна співпраця). В ситуації України більшість населення не задоволена своїм становищем у суспільстві та тією часткою, яку отримує від нього. Відповідно, поширеною є пасивна позиція громадян щодо відступлення власної частки на користь суспільства. Згідно з даними соціологічного опитування на період 1997 року близько 70% громадян були незадоволені своїм становищем в суспільстві [4].

Соціальна співпраця можлива за умов раціонального визначення громадянами

власного блага (у формі визначених життєвих цілей, завдань, сподівань) та розуміння ними поняття справедливості.

Кожна держава має базові інтереси, цінності, сформульовані у формі власного блага. Як правило, це - бажання досягти процвітання та добробуту. Такий собі універсальний зміст поняття блага. Він об'єднує в собі різні рівні формулювання блага, а саме: національний, суспільний та особистісний. Окрім раціонального визначення блага, кожна держава має раціональну ціль - певне пріоритетне завдання, що виокремлює її з-поміж інших. Україну характеризує проблематичність сформулювати власне благо як на національному, так і на особистісному рівнях. Суспільство керується низьким рівнем раціональності, відсутній західний тип раціональної мотивації поведінки.

Розкол моноліту радянської культури призвів до розпаду образу світу, який формувався десятиліттями. Внаслідок цього маємо факт масової дезорієнтації: втрата ідентифікацій на рівні особи, угруповання та на рівні суспільства в цілому. За подібних умов світ для людини не є зрозумілим, тому що її поведінка не викликає очікуваних для неї відповідей ззовні. Таким чином, втрата ідентифікації еквівалентна втраті здатності поводити себе відповідно до очікувань соціального оточення.

Ідентифікація формується в процесі соціалізації, втрата ідентифікації можлива за умови кардинальних змін у психіці індивіда або в результаті значних змін в соціальному середовищі [5]. Ідентифікації індивіда пов'язані переважно з основними суспільно значущими інститутами: професійна група або група за інтересами, інститут держави, система освіти, економічні відносини. Тому інституціоналізована ідентифікація проявляється через індивідуальну поведінку відповідно до вимог суспільних інститутів. Подібна ситуація передбачає узгоджений механізм індивідуальних дій та адекватного сприйняття цих дій соціальними інститутами. Різка змістовна зміна структури суспільних інститутів має результатом втрату іденти-

фікації на рівні всього суспільства в силу того, що втрачено умови, за якими відбулась соціалізація населення.

Характеристики соціальної інтеграції

Традиційні механізми та структури соціальної інтеграції: організація владних органів, морально-правові норми, ідеологічні засади, професійні стимули - зникають відповідно до вимог замінити змістовне наповнення механізму суспільного функціонування. Стан суспільства, за якого колишню організацію ціннісно-нормативного комплексу поламано, а нової системи цінностей ще не створено - називається суспільною аномією (термін Е.Дюркгейма). Суспільство в цілому та особа зокрема відчуває втрату соціальної основи, що виражається як відчуженість від сучасного та невпевненість у майбутньому. Це, зрозуміло, позначається на стані суспільної свідомості та формах поведінки.

Втрата соціальної ідентифікації неодмінно породжує проблеми соціального статусу на індивідуальному рівні. Людина сприймає невідповідність своєї поведінки соціальним викликам як особистісні невдачі.

Явище тоталітарного патерналізму спостерігається серед країн посткомуністичного простору. Надзвичайно живучими виявилися міфологеми, що їх формулює вітчизняний науковець Олег Білий, який зазначає, що справи держави покращаться за умови чесних політичних діячів; конституція та справедливі закони є запорукою успішного розвитку країни [6]. Відповідальність перекладається на суб'єкт влади (у першому випадку), покладання на букву закону (у другому випадку). Тобто, ці міфологеми породжені патерналістськими настроями, що характерно для колишнього режиму влади.

Але, водночас, ця негативна патерналістська орієнтація зменшується тією мірою, якою населення стає конкурентоздатним на ринку праці. За даними соціологічного дослідження "Український політичний та економічний індекс", яке проводилося

впродовж кількох років, в Україні спостерігається тенденція пристосування населення до нових умов, зникає явище цілковитого покладання на державу (патерналізм). Натомість, збільшується показник соціальної самостійності: понад 65% працездатного населення віддає перевагу такій організації суспільства, де рівень життя залежатиме безпосередньо від зусиль конкретної особи (характерна риса західного типу раціональності, модерного суспільства). Хоча інші соціальні групи (50% пенсіонерів та 30% молоді) не поділяють цю точку зору [7].

Неартикульованість суспільних інтересів позначає і практичну сферу діяльності, і етичну. Як зазначає Габермас, індивід у перехідний період повинен визначити власне поняття блага передовсім в етичній сфері. Вже після відповіді на запитання "хто він є і ким би хотів стати", після нового вибору цінностей, тобто після вирішення проблем в етичній сфері, індивід зможе зорієнтуватися в практичній сфері, сформулювати практичні цілі та завдання [8]. Артикульованість індивідуальних інтересів щодо базових цінностей та спільних інтересів за рахунок відмови від частини власних інтересів є запорукою досягнення суспільної згоди в перехідний період.

Таким чином, коли стара основа у вигляді спільних ідеологічних уявлень, цінностей та планів життя зникла, а нова не є сформована - досить складно досягти соціальної згоди щодо базових суспільних інтересів та цінностей.

В Україні спостерігається різне ставлення до незалежного шляху країни: громадяни сприймають цінність незалежності неоднозначно, навіть суперечливо, особливо враховуючи ситуацію економічної нестабільності; представники політичного істеблішменту України, навпаки, позитивно оцінюють державну незалежність, виняток становить комуністична фракція. Таке відносно одностайне позитивне сприйняття незалежності представниками політичного істеблішменту України можна пояснити номінальним долученням його до рівня політичного істеблішменту модернізованих суспільств

[9]. В українському суспільстві спостерігається явище діаметрально протилежного сприйняття однієї й тієї ж події різними групами населення.

Згідно з концепцією справедливості Дж.Роулза, базовим підґрунтям соціальної єдності має бути громадська думка про справедливість, що узгоджується з концепцією громадянства демократичної держави. Соціальна єдність не повинна будуватись на одній-єдиній концепції блага, яка визначається ідеологічною або релігійною доктриною. Звичайно, диверсифікація концепцій блага можлива за умови, що концепції відповідають засадам справедливості.

Нові якості сучасного суспільства

Сфери громадянського суспільства та держави взаємопов'язані, і за даного становища в Україні потрібно створювати умови для розвитку сектора громадянського суспільства без домінуючого акценту на зміцнення лише державного сектора. Для цього доречно навести риси ліберальної концепції державотворення [10]:

- державність, коли визнається пріоритет права;
- можливість співпраці в умовах реальної диференціації різних інтересів суспільних груп;
- економічна база, політика диверсифікації, що передбачає різні форми господарювання;
- визнання приватної власності;
- пріоритет особистих прав.

Щоб проаналізувати характеристики громадянського суспільства, варто розглянути питання структурованості українського суспільства. Як свідчать дані Національного Інституту стратегічних досліджень України, на час перебудови наше суспільство мало доволі складну структуру, але умовно було поділено на дві базові складові. Верхній шар становили представники номенклатури (державно-партійний апарат), представники нової буржуазії, прошарок торговельного сектора (дрібна комерційна буржуазія). До нижнього шару належали традиційні категорії робітників, селян та прошарок інтелденції [11].

Висновок щодо поділу суспільства вздовж лінії "соціалізм - капіталізм" зробив вітчизняний історик В.Ткаченко. На його думку, саме ця лінія зумовлює біполярність суспільної структури [12]. Цю проблему варто вирішити шляхом відмови від практики альтернативного вибору, оскільки практика рівноправного існування різних форм власності має сенс. Модернізовані суспільства застосовують таку практику, де існує приватна форма власності поряд із державною, кооперативною. Це вже питання особистого рівня: вирішити працювати в державному секторі чи в приватному. Державні підприємства пропонують помірну плату, але стабільний, високий розмір соціальних виплат. Приватні підприємства вимагають інтенсивніших робочих затрат, заробітна плата вища, хоча рівень соціального захисту нижчий.

Більшість тверджень дослідників-суспільствознавців переконують в тому, що українське суспільство неструктуроване. Пострадянська доба вимагає якісно інших інструментів аналізу та інтерпретацій організації соціуму. Такі класичні категорії, як "клас", "верства населення", "професійне угруповання", не придатні для опису соціальних зв'язків громадян посткомуністичного суспільства. Натомість, існує пропозиція диференціювати суспільно-політичну організацію посткомуністичного простору, використовуючи поняття "фратрія" та "цех" [13]. Цехова організація суспільства зумовлювала розташування індивідів навколо центрів влади, рівень споживання залежав від міри наближення до центру розподілу суспільних благ. На противагу радянській цеховій системі, у посткомуністичний період постає нова форма корпорації - фратрія. Це такий тип розташування індивідів навколо владного центру, який базується не на виробничих, ринкових відносинах, а на позиціях латентного привласнення (тіньовий сектор). У структурі посткомуністичного суспільства фратрії утворюють непрозорі анклавні на всіх рівнях суспільної діяльності, недоступні для чинного законодавства. Переважна більшість населення асоціює їх з мафіозними угрупованнями.

Отже, оперування такими класичними категоріями структурування суспільства дозволяє стверджувати, що сучасне суспільство структуроване, якщо змінити модерні терміни стратифікації. Тобто, суспільство структуроване в тій його частині, яка належить до фратрій. Справедливо зауважити, що подібний висновок стосується представників політичного, фінансового, військового істеблішменту. Натомість, решту членів суспільства можна класифікувати як "позафратрійну масу".

Посткомуністичні суспільства, що відійшли від тоталітарних принципів, головним здобутком мають плюралізацію суспільно-політичної організації (постмодерна характеристика). В Україні посткомуністична ситуація зробила можливим співіснування відмінних регіональних ідентифікацій, це - Східна Україна, Західна Україна, Крим. Стійка характеристика постмодерного стану - визнання локального - в Україні набуває вигляду самоствердження ідеологічних ідентичностей різних регіонів в межах однієї держави. Сама можливість існування різних ціннісних підходів та нормування соціального простору, окресленого єдиним державним кордоном, пояснюється постмодерною практикою суспільства, яке в процесі трансформацій прийшло до засад плюралізації.

Оригінальної позиції стосовно плюралізації суспільства дотримується німецький дослідник теорії політики Отфрід Хьоффе, який вказує на амбівалентну властивість суспільства, що стоїть на засадах плюралізму [14]. Безумовно, плюралізація вважається важливою рисою сучасного суспільства. Поняття плюралізму узвичаєє формування різних ціннісних орієнтацій, диференційованого спектра політичних сил. Плюралістичне (гетерогенне) суспільство, на відміну від гомогенного, має характерну ознаку, а саме - можливість реалізації індивідуальних схем поведінки. Це характеристика, яка забезпечує свободу та елементарну справедливість у суспільстві.

З іншого боку, амбівалентна властивість плюралістичного суспільства, де визнаються

відмінність, різність, часто призводить до виникнення нової гомогенності. Звертаючись до ознаки плюралізму сучасного суспільства, Хьоффе вказує на її поверховість, оскільки гомогенний потенціал в ньому ще далеко не вичерпано. Навіть в умовах вільного обміну думками виникають нові угруповання за інтересами/ переугруповання. Втрата регіональних особливостей швидко призводить до появи нових форм групування інтересів (надрегіональних), наприклад, в інформаційній сфері - система Internet, телебачення, в економічній сфері.

Соціальна динаміка підриває усталені форми ідентифікації, але водночас створює вільні місця для нових, відмінних форм. Наприклад, в постіндустріальному суспільстві виникають прошарки, відмінні від середнього класу (продукту модерного суспільства). Керуючись термінологією надкласової, надпрофесійної стратифікації суспільства, можна досить умовно класифікувати суспільство як представників фратрійних угруповань та позафратрійне утворення. До останнього належать ті громадяни, що не мають реального доступу до центру розподілу суспільних благ.

Соціально-політичні трансформації

Перехідний період в українському контексті сприймається не тільки в сенсі змін, до яких треба адаптуватися, не лише як відхід від тоталітарного політичного режиму, і не лише як певний етап на шляху до нового типу суспільства. Всі наведені означення змін відповідають дійсності, але далеко не вичерпно пояснюють її. Реальність видається більш складною та багатомірною: одночасна присутність елементів різних соціальних систем, кількох світоглядних типів, кількох історичних періодів. Суспільство існує одночасно у вимірах кількох систем із різними значеннями, які не складаються в узгоджену цілість. Плюралістичність, постійна мобільність зразків ідентифікацій (феномен ситуативної ідентичності) свідчать про неостаточність, несталість процесу структурування нового типу соціальної організації, суспільного устрою.

Сучасна ситуація має незаперечно об'єктивні ознаки, які визначають глобалізацію та інтенсифікацію процесів, пришвидшення темпів життя в політико-економічній, технологічній сферах. Існування транснаціональних корпорацій, наднаціональних союзів запровадило практику прийняття вагомих рішень поза межами національних територій. В Європі з'явилися нові форми наднаціональних союзів суто економічного характеру або військово-політичного, прикладами можна вважати Європейський Союз, Європейський банк реконструкції та розвитку, збори глав держав членів СНД.

Органічною ознакою всього суспільного є динамізм, постійний рух, що, у свою чергу, підтверджується низкою вже поширених понять. Як слушно зауважує вітчизняний дослідник С.Макеєв, нові технології, нова якість інформаційного забезпечення, нові соціальні рухи, активність нового гатунку, новий індивідуалізм, нові постматеріальні цінності, нові джерела нестабільності, викликані процесами модернізації та раціоналізації [15].

Політична реальність постсучасних суспільств постає як діалог громадян між собою, як їхня взаємодія зі структурами влади щодо проблем спільного буття. Природа сучасної політики - це комунікація (Арендт), тому сфера політики не може бути відособлена від громадської участі й відбуватись безвідносно суспільних процесів. Сучасність вимагає відкритості, публічності політичного дискурсу, чому сприяють ЗМІ. На публічному рівні відбувається дискусіювання політичних рішень, результатів, значимих для суспільного оточення, викриття злочинів з політичним підтекстом, обговорення некомпетентності або незадовільного виконання службових обов'язків переважно вищими посадовими особами, в силу того, що це зачіпає суспільні інтереси.

Характерною ознакою сучасної ситуації є суцільна політизація суспільства, оскільки влада не лише зосереджується в окремих його частинах, а дискутується широким загалом на засадах публічності (Габермас).

Брати участь у виборах, віддати свій голос як вияв власної думки, як знак причетності до суспільно значущих подій є нормою життя сучасного суспільства. Ця норма не прижилася в українському суспільстві саме вже в новій якості через стійке переконання громадян в безрезультативності спілкування з владними структурами. Взагалі, в українському суспільстві не відбулась трансформація якісних характеристик публічної політичної взаємодії громадян та державних інститутів, хоча участь у виборах вже є не обов'язком, а суспільною нормою. Наявна ситуація взаємної відстороненості владної та приватної сфер від вирішення спільних життєвих проблем.

Переживати сучасне оточення означає постійно виявляти нові комбінації обставин, тому відчуття ґрунтовної, стабільної ідентичності зникає як на особистому так і на колективному рівнях. Тенденція мінливості є загальною, тому що характеризує суспільства будь-якого стану, тобто торкається зрілих модернізованих суспільств і перехідних, частково модернізованих суспільств. Явище мінливості, некоріненості стає знаком "нової темпоральності" та "нової просторовості", що не претендує на універсальність та на вичерпність пояснення [16].

Насамкінець, вважаємо за необхідне підсумувати викладені думки і спостере-

ження. Отже, сучасне суспільство має тенденційну характеристику втрати почуття належності спільноті. В ідеалі, це відчуття повинно забезпечувати ситуацію взаємної відповідальності громадян за долю одне одного. Суспільства західних демократій стоять перед проблемою невпинної деактуалізації почуття належності до певної спільноти, коли особа не відчуває відповідальності за своїх співгромадян. Для посткомуністичних суспільств і для українського суспільства зокрема, недовіра принципів суспільної згоди виявляється через крах ціннісних настанов колишньої ідеологічної системи.

Суттєвою проблемою суспільно-політичної трансформації в Україні стала проблема відносин суспільства та держави. Індивіди не мають реального впливу на владні процеси, спостерігається феномен обопільної відчуженості влади та суспільства. У публічній сфері відбулось утворення автономних, закритих для громадського проникнення областей. Владні та суспільні інститути опинилися в ситуації взаємної неконтрольованості. Інститути громадянства, що покликані забезпечувати умови взаємодії громадян, реально не присутні в українському суспільстві. Сфера публічного дискурсу розмежована, спілкування між владою та соціумом зведене до мінімуму і має виражену ознаку подальшого відчуження.

1. *Рікер П.* Навколо політики. - К.: "Д.Л.", 1995. - С.171-173.

2. *Хьоффе О.* Індивід і почуття солідарності // Політична думка. - 1997. - №4. - С.4-5.

3. *Роулз Д.* Політичний лібералізм // Сучасна політична філософія. - К. : Основи, 1998. - С. 192-239.

4. Політичний портрет: Українське суспільство 1994 - 1997. - К. : Демократичні ініціативи, 1998. - №20. - С.23.

5. *Ионин Л. Г.* Идентификация и инсценировка (к теории социокультурных изменений) // Социс. - 1995.

6. *Білий О.* Нігілізм та політичні фантоми посткомуністичної доби // Політична думка. - 1994. - №4. - С.12-13.

7. Україна на перехідному етапі: Політика. Економіка. Культура. Держава та українське суспільство: стан і проблеми соціогуманітарного розвитку. - К., 1997. - С.41-62.

8. *Хабермас Ю.* Демократия, разум, нравственность. - М.: Наука, 1992. - С.7

9. Головаха Є. Конфлікт масової і елітарної ціннісної свідомості як фактор розвитку держави і суспільства в Росії та в Україні // Демократичні ініціативи. - 1997. - № 18.

10. *Безродна В.І.* Проблеми формування громадянського суспільства в Україні // Відродження української державності: проблеми історії та культури: Матеріали міжнародної наукової конференції, 13-16 травня 1996.-Одеса., 1996.-С.162-163.

11. Соціально-політична ситуація в Україні: поступ п'яти років / *Кремень В., Безлюда Д., Бондаренко В.таін.* -К..тСЦ, 1996.-С.65.

12. *Ткаченко В.М.* Україна і Росія: проблеми національного самовизначення.-К., 1993.-С.148.

13. Постсоветские формы общественных перемен // Украинская государственность в XX веке. - К. : Політична думка, 1996.-С.371-385.

14. *Хьоффе О.* Індивід і почуття солідарності. - С.7.

15. Колізії політичної соціалізації// Демони миру та боги війни. - К. : Політична думка, 1997. - С 392.

16. Тамсамо.-С.391.

Olha Kondratyuk

THE PRINCIPLES OF SOCIAL AGREEMENT IN CONTEMPORARY SOCIETY

The article enlightens specific features of social agreement achievement about basic values within certain society and within Ukrainian society in particular. The causes of non-effectiveness of social agreement principles for post-modern and post-communist societies are considered.